

UTICAJ NASTAVNIKA NA KREATIVNOST DJECE

Amra HELJIĆ - IMAMOVIĆ

Uvod

Da bi proces podučavanja bio uspješan potrebno je, uz izbor oblika nastave, odlučiti, osmisliti i organizirati tok nastave i njeno držanje.

Osmišljavanje i organizacija odgojno-obrazovnog rada nužno je ukoliko u recipijentu želimo poboditi njegovu kreativnu stranu. Sadašnji školski sistem, suočen sa svim svojim nedostacima, doživljava sve oštrije kritike. Osnovni problem tradicionalnog metoda podučavanja, prije svega, ogleda se u tome što učenika svodi na pasivni subjekt koji prima

Kreativnost je jedna od osnova na kojima insistira koncept permanentnog ili savremenog obrazovanja. U permanentnom ili savremenom konceptu obrazovanja učenik dolazi u situaciju da kaže: "Ja učim", umjesto: "Mene uče", a nastavnik prestaje biti *'enciklopedija koja hoda'* ili *'udžbenik koji govori'*, a postaje više strateg, istraživač, programer, pedagoški dijagnostičar, odgajatelj mladih generacija.

Prevazilazi se hijerarhijski odnos između nastavnika i učenika u nastavi, kao i negativna pedagoška tradicija koja uslovljava ukalufljenost misli mladih ljudi, a sve se više prilazi učenju putem aktivnosti, doživljaja, istraživanja, što potstiče razvoj kreativnost učenika.

Opći je stav da se u današnjem vremenu, koje je, prije svega, obilježeno naglim razvojem tehničkih sredstava, ističe značaj i uloga kreativnosti i kreatora, čak i u svakodnevnom radu i životu. Upravo iz ovih i sličnih razloga, odgajanje kreativnosti postaje par excellence pedagoški problem.

Kreativnost je opće ljudsko svojstvo koje se može razvijati, njegovati i odgajati kod svakog pojedinca, bez obzira na to koji će on nivo u tome doseći.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja, stav je da je kreativnost opće ljudsko svojstvo i kvalitet čovjeka, njegova generička suština, i da se ono može razvijati samo ako se ličnost permanentno razvija integralno, individualno i dvostrano.

Zato svaki pedagog mora iznalaziti odgovarajuće odgojno-obrazovne ciljeve i odgovarajuće pedagoške alate i postupke te ih stavljati u nužan raspored svog pedagoškog djelovanja i nastojanja.

Kreativnost, kratak osvrt

S obzirom da kreativnost pripada svim područjima života i da je isključivo vezana za ljudski progres, postala je predmet sve većeg interesa. Radna definicija kreativnosti, koju sam preuzela od prof. dr. Sibe Zvizdić,

glasi: "Daraovitost je neobičnost, iznimnost ponašanja koja se ogledaju u kvalitetnijem, boljem, značajnijem rezultatu ili produktu nego što ga postižu ostali pojedinci sa sličnim karakteristikama". Darovitom djecom smatraju se ona djeca koju su identificirali stručnjaci i od kojih se mogu očekivati visoki dometi.

Međutim, istini za volju, treba istaći da se savremeni interesi za kreativnost pojavio više pod uticajem Deve, to jest nekih industrijskih potreba savremenog društva, nego u znaku djeteta. Guilford i Löwenfeld (1958.) postavili su osam kriterija po kojima se prepoznaje kreativnost:

1. *Osjetljivost za probleme*, što se očituje u sposobnosti ili osjetljivosti da stvarima ili ljudima uočavamo posebije crte i osobine, po kojima se, u dobrom i lošem smislu, odvajaju od drugih, njima sličnih, da uočavamo neuobičajene situacije i odnose, da se pitamo o stvarima i ljudima i njihovim odnosima i kad prividno drugi ne vide neke odnose i veze.

2. *Sposobnost da sačuvamo stanje prijemčivosti (receptivnosti)* za utiske i ideje koje nam dolaze izvana, da ih lahko primamo i lahko na njih odgovaramo, da održimo brojne dodire sa njima, posjedujemo brojne asocijacije, primisli i mogućnosti odgovora.

3. *Pokretljivost* u reakcijama na vanjske utiske i doživljaje, sposobnost da im se brzo prilagođavamo, da ih lahko slijedimo, da mijenjamo način mišljenja i ponašanja kad se promijeni i vanjska situacija.

4. *Originalnost*, što se smatra najdragocjenijom osobinom kreativnosti. To je sposobnost pronalaženja sasvim osobnog odgovora ili izraza na vanjske poticaje.

5. *Sposobnost preoblikovanja* i drukčije upotrebe predmeta, drukčijeg ponašanja. Sposobnost da za poznate materijale nađemo neku novu vrstu upotrebe.

6. *Sposobnost analize i apstrakcije*. Riječ je o raščlanjivanju sinkretičke percepcije ili doživljaja u njegove dijelove te uočavanju finih i gotovo neprimjetnih detalja. Ta sposobnost ide od intuitivne do strogo racionalne reakcije, osobito kad se radi o poznavanju ljudi i njihovog ponašanja.

7. *Sinteza* kao sposobnost povezivanja dijelova koji će dati novu cijelinu, novi smisao, novi oblik predmetima ili mislima.

8. *Koherentna organizacija*, pomoću koje je čovjek sposoban dovesti u sklad svoje misli, svoju osjetljivost i zamjećivanje s vlastitom ličnošću.¹

Na razvoj kreativnosti kod djece utiče niz faktora. Profesor dr. Samir Arnaut ističe da postoje unutarjni i vanjski faktori kad je u pitanju kreativnost. Pod vanskim faktorima podrazumjevaju se: porodica, socijalna sredina, obrazovanje, komunikacija, ekonomski svijet, vrijeme u kome se nalazimo.

Unutarjni faktori su: karakteristike same ličnosti, sklonosti, lične potrebe za određenim aktivnostima, faze razvoja pojedinca. Međutim, bez presedana, porodica je prvi i osnovni činilac, kao i prilike u njoj, od presudnog značaja za budućnost stvaralačkog kapaciteta djece. Prema postojećim istraživanjima i podacima, može se zaključiti da u prvim godinama života ličnost roditelja, njihov odnos prema djetetu i opća situacija u porodici određuju osnovna svojstva iz kojih kasnije proizlaze interesiranja, radni i intelektualni stil i struktura ličnosti. Dijete će istraživati novo, nepoznato, nesigurno u svijetu i stvarati u njemu ukoliko mu njegova porodica dà dovoljno ljubavi i priznanja, osjećanja i sigurnosti kojih dijete traži da može postati neovisno i samostalno.

Stein ističe da «okolina u ranom djetinstvu predodređuje individuu za kreativnost ili postavlja interpsihičke barijere za kreativnost»²² Smatra se da je najpovoljnija sredina za razvoj dječije kreativnosti ona čije se karakteristike poklapaju sa unutrašnjim uslovima. Obilježja takve sredine su: tolerancija, naklonjenost pojedincu, prihvatanje inicijative koju djete pokazuje i samog djeteta takvog kakvo je, sloboda akcije i ispoljavanje vlastite ličnosti, ohrabivanje, iskazivanje povjerenja, podržavanje spontanosti

1 Livija Kroflin, Danica Nola, Antonija Posilović, Rudi Supek, *Dijete i kreativnost*, Globus, Zagreb, str. 47.

2 Manojlo Bročić, Ismet Dizdarević, Velibor Jerbić, Ljupčo Koprovski, Muhamed dr. Muradbegović, Danica Nola, Emil Paravina, Blaž Mesec, *Kreativnost mladih i slobodno vrijeme; stručni i znanstveno istraživački radovi* Šibenik, 1971. str. 80.

i samostalnosti. Nasuprot povoljnim karakteristikama, nepovoljna i destimulativna sredina odlikuje se svim vidovima autoritarnosti i dominacije, upotrebom sile, posramljivanjem, razvijanjem osjećaja krivice, sprječavanjem autonomije, kritike, nametanjem standarda, ograničavanjem i pritiscima. Gabi Čaćinović-Vogrić ističe da će dijete koje je prisiljeno, između ovisnosti i neovisnosti, uvijek izabirati ovisnost, jer mu je samo ovakvim izborom kod roditelja osigurana sigurnost i priznanje, biti oštećeno u svojoj kreativnosti. Također, i ona se slaže sa činjenicom da dijete u obitelji nauči željeti, spoznavati, istraživati novo, nepoznato, nesigurno.

U djetetu treba znati pobuditi interes za svijet, treba poticati, a ne sputavati njegovu želju da ga upozna, jer je upravo ovo zanimanje za svijet osnov kreativnosti. Dijete koje u svom istraživačkom pohodu bude nailazilo samo na zabrane, ograničenja i autoritet odraslih, obuzimat će strah i njegova želja za istraživanjem, a samim tim i za razvojem kreativnosti, bit će grubo prekinuti.

Pored ovih karakteristika koje utiču na razvoj dječije kreativnosti, Jan Marković ističe da je jedan od važnih faktora koji utiču na razvoj kreativnosti odnos prema vremenu. Vrijednost, ističe Jan Marković, koju danas, u savremenoj civilizaciji, pripisujemo iskorištenju svakog trenutka vremena, nesumnjivo je znatno pridonijela našoj kreativnoj i materijalnoj produktivnosti, ali, ujedno, neće nikad moći ocijeniti koliko vrijednih ideja, zbog naše žurbe i nerveze, nikad nije prešlo preko praga podsvijesti.³ Dakle, iz ovog kratkog izlaganja vidimo da je kreativnost opće svojstvo ljudskog života koje se dobija samim činom rođenja i čiji daljnji razvoj ovisi od mnoštva kako vanjskih tako i unutarnjih faktora, ali i od povoljnih i nepovoljnih sredinskih uvjeta u kojima se dijete razvija i raste.

Nestašni đaci, šta je to?

Tradicionalni oblik obrazovno djelatnosti kakava je zastupljen kod nas, sa strogo utvrđenim sadržajima, organizacijom, postupcima i

načinima rada, sa ograničenim mogućnostima za individualizaciju, sa izuzetno malo sredstava, prostora i vremena za samostalnjiji i aktivniji rad učenika, malo ili, u najviše slučajeva, nimalo pogoduje razvoju kreativnosti učenika.

Možemo slobodno reći da je učenik još uvijek samo pasivni promatrač koji dobija gotove činjenice iz udžbenika preko nastavnika koje je dužan savladati i uspješno reproducirati, a ne da vlastitim radom dođe do njih. Više se cijeni onaj ko revnosno dobro pamti i reproducira sadržaj dat u nastavnim programima, udžbenicima i nastavnikovim predavanjima nego onaj ko manje pamti činjenice, ali je samostalnijeg i slobodnijeg duha, koji stalno istražuje, pita i sumnja. Pedagozi koji nisu sposobni ili neće da prepoznaju njihovu crtu kreativnosti najčešće ovakvu kategoriju đaka svrstavaju u tzv. *nestašne đake*. Često ih, iziritirani ovom kategorijom djece, isključivo zato što nekreativni nastavnici teško izlaze nakraj sa ovakvom kategorijom djece, nastavnici osuđuju i nerijetko kažnjavaju, bilo grubim riječima, bilo nezasluzenom lošom ocjenom ili, najčešće, upisom u disciplinsku knjigu. Nažalost, ovakva kategorija učitelja i nastavnika ne prepoznaje crtu kreativnosti koju posjeduju ova djeca te ne mogu ni razumjeti želju ove djece za nečim novim, drukčijim; jednostavno rečeno, želju za promjenama.

Kulturolog Jacob Bronovski konstatira da je uspon mladih maštovitih i kreativnih ljudi u mnogim društvima bio zaustavljen pogrešnim postupcima odraslih. On upozorava da su mnoge civilizacije propale zato što su ograničavale maštu mladih, sputavale njihovu kreativnu moć i potrebu, onemogućavale mlade da daju svoj udio u društvu jer su djecu i mlade učili da rade isto što i roditelji, upućivali ih u iste modele ponašanja, komuniciranja i slično.

Međutim, svaki dobar pedagog, ukoliko kod djece primijeti i uvaži njihov duh kreativnosti te taj duh bude uvažavao, neće imati muke sa takvom djecom. Također, svaki dobar pedagog treba znati da iz kreativnog procesa nije moguće isključiti pojavu tzv. *krivih pitanja* i odgovora.

Pedagogovo potcjenjivanje ovakvog oblika učenja smanjuje ne samo kreativnost i maštovitost već i interaktivne oblike učenja. Svaki pedagog koji se obrati učeniku sa riječima: "Daj,

3 Jan Marković, n.v.d.str.79.

ne lupetaj!”, “Šta to lupetaš?!” i slično atakira na samosvijest djeteta, a upravo samosvijest igra ključnu ulogu u pokretanju kreativne moći. Dakle, moramo biti svjesni da se slobodna i kreativna ličnost ne može razvijati postupcima neslobode i nekreativnim postupcima.⁴

Sposoban pedagog – uspješno podučavanje

Slobodan razvoj kreativnosti kod djece razvija se prije polaska u školu. Nažalost, svjedoci smo da naše škole sa tradicionalnim načinom podučavanja utiču na pad kreativnosti.

U procesu odgojno-obrazovnog rada, učitelj bi trebao ulivati sigurnost djeci, trebao bi biti osoba koja pomaže djeci da otkriju svoje sposobnosti, vlastitu spretnost te da se u tom pravcu razvijaju. Svako ko se bavi poučavanjem u školi i u tom svom radu želi kod učenika⁵ njegovati i razvijati kreativnost, prije svega mora prestati sa kritiziranjima, što je, nažalost, česta pojava, koju još prati ispitivanje i ocjenjivanje.

Ocjene u školi više služe nastavnicima da bi uspješnije zaveli red i mir u razredu nego kao podsticaj i nagrada. Svaki dobar pedagog zna da je u procesu učenja nemoguće izbjeći javljanje pogrešaka, treba znati da je sasvim prirodno da učenik pogriješi u davanju odgovora.

Međutim, svaki dobar pedagog treba izbjeći ismijavanje učenika zbog nezadovoljavajućeg odgovora. Ako je u toku same poduke učeniku zabranjeno činiti greške, ako mu se uskraćuje sloboda izražavanja, pritom strahujući od učiteljskog “Ne lupetaj!”, javlja se najveća zapreka u razvoju kreativnosti, a to je strah. Takvim ophođenjem se ruši samosvijest đaka koja je glavni pokretač moći kreativnosti kod djece.

Efikasnim podučavanjem, čega, nažalost, manjka u tradicionalnim školama, stvaramo uslove u kojima dijete ima priliku da istražuje, otkriva i da ga niko ne ometa i ne sputava u radosti otkrivanja. Samo atmosfera u kojoj vlada opuštenost i slobodan izbor aktivnosti dovodi do uočavanja novih kombinacija između

stvari ili osjećanje novih odnosa između ideja. Profesor dr. Mujo Slatina kaže: “Kad bismo jednom rečenicom okarakterizirali uspješno podučavanje, onda bi ta rečenica mogla glasiti ovako: Uspješno podučavanje koje čini da učenje bude aktivan, a ne pasivan proces.”

Svaki pedagog koji u svom radu izbjegava šefovanje vodi računa o dječijim potrebama, a sam čin učenja predstavlja kao oslobađajući doživljaj u kome je dijete, prije svega, istraživač, a ne puki posmatrač.

Svaki dobar pedagog, koji radi u skladu sa ispravnim shvatanjem kreativnosti, u svom radu znat će se ponašati tako da ne ugasi kreativnost djeteta. Svaki dobar pedagog koji želi razvijati dječiju kreativnost uvažavat će i poštovati pitanje djeteta, prepoznat će njegov istraživački duh i pomoći mu u razvoju, znat će potsticati i razvijati njegovu maštu, a ne da je prekida i zaustavlja.

Nedostatak tradicionalnog načina poučavanja ogleda se i u razrednom okruženju koje ulazi u sastavni dio procesa učenja i može uticati i pozitivno i, isto tako, negativno na učenička postignuća. Pored uređenja prostora u kome se vodi poduka, potrebno je da se vodi briga o nizu potreba koje učenici imaju. Prije svega, veoma je značajno sjede li učenici u učionici gdje im je udobno učiti, sjede li sa vršnjacima sa kojima imaju blizak i pozitivan odnos, je li raspored klupa takav da učenicima uliva toplinu i sigurnost, kao i druge potrebe.

Međutim, bez obzira na ovo, istraživanja su pokazala da je način podučavanja jedan od glavnih krivaca naglog opadanja kreativnosti u toku školovanja. Tako, Sanda Marjanović u već citiranom djelu, u svom članku *Savremena shvatanja u stvaralaštvu*, navodi da su Getzels i Jackson, a zatim i Torrans, Taylor, Berron i mnogih drugi u studijama pokazali da kreativnost nije uključena u sistem škole, da nastavnici po pravilu ne vole kreativno obdarenu djecu, čak i kad su odlični učenici, da je režim škole suprotan dobrim uslovima za razvoj kreativnosti.

Zbog ovog se formiralo mišljenje da tradicionalni način podučavanja ne samo da zapostavlja kreativnost, već da ga zaustavlja, pa čak i razara.

4 Prof.dr. Mujo Slatina, *Od individue do ličnosti: uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*; Zenica; Dom štampe, 2005.god.str78.

5 Prof.dr. Mujo Slatina navedeno djelo str.126.

Drago Žagor, u svom članku *Stvaralaštvo i mogućnosti za razvoj stvaralaštva u školi*, navodi da je vrlo značajno učiti na stvaralački način. Zato je nužno potrebno da nastava u školama bude takva da u tom smjeru potiče učenike.

Kreativne sposobnosti učenika moguće je razvijati u okviru bilo kog nastavnog predmeta ukoliko vodimo računa o tome kakva znanja prenosimo i na koji način ih prenosimo učenicima.

Tradicionalni način podučavanja u školama opterećuje, prije svega, pamćenje učenika, prenosi se uglavnom faktografsko znanje. Oni koji poučavaju traže od učenika strogo pamćenje više puta bespotrebnih podataka.

Ovakvim načinom poučavanja razvija se pasivnost u nastavi, učenici postaju puki objekti podučavanja, dok stečeno znanje koje im se servira ne vodi razvoju kreativnosti.

Ovo se događa kod tako zvanih autokratskih učitelja, koji u svom radu obično tvrdoglavo ustrajavaju na klasičnom načinu podučavanja, pritom se snažno odupirući bilo kojoj inovaciji koja se uvodi u školu.

Slobodne aktivnosti su raznovrsno područje obrazovno-odgojne djelatnosti u kom učenici mogu slobodnije izražavati i bar donekle razvijati kreativnost.

Manje sputani programima i sadržajima, organizacionim formama, kao i obavezama koje treba ispuniti u strogo određenim vremenskim intervalima, pružaju veći stepen individualizacije, što nemamo u nastavi, vladaju drugi kriteriji nego u nastavi, pruža se više slobode i samostalnosti u radu te tako donekle omogućava razvoj kreativnog duha učenika.

Doktor Nikola Potkonjak, u svom članku *Pedagoški aspekti stvaralaštva*, ističe da ni ove slobodne aktivnosti ne treba precjenjivati po njihovom mogućem udjelu u razvijanju stvaralaštva, a najmanje se može prihvatiti stav da je dovoljno da one djeluju u tom pravcu, dok ostali oblici i područja obrazovno-odgojne djelatnosti to ne moraju činiti.

Ovakav stav uvažit ćemo pogotovo ako uzmemo u obzir da u većini škola ove slobodne aktivnosti nisu dobro organizirane, pa samim tim nisu dovoljno ni iskorištene.

Zaključak

Možemo zaključiti da su sadašnji školski sistem neprilagođeni problemima djece i da sa razlogom doživljavaju sve oštrije kritike.

Također, kritika nastave je u tjesnoj vezi sa uviđanjem da testovi inteligencije i uspjeha koji se provode uopće nisu adekvatni u odnosu na kreativne potencijale; štaviše, kreativno stvaralaštvo uopće nije uključeno u vrjednosni sistem škole.

Postojeći odnos onih koji poučavaju prema kreativnoj djeci koja svojim nastavnici zadaju najviše glavobolje dovodi nas do zaključka da škole ne samo da zapostavljaju stvaralaštvo već ga i zaustavljaju.

Kad uzmemo u obzir sve postojeće činjenice, možemo zaključiti da je sasvim opravdana kritika tradicionalnog načina poučavanja u postojećim školama. Tradicionalni model škole sa svojom postojećom strukturom insistira na razvoju intelekta i racionalnosti na štetu emocionalnog, moralnog, socijalnog i kreativnog razvoja ličnosti, što veoma šteti učenicima, jer je razvoj kreativnosti prvi uvjet razvoja cjelovite i potpune ličnosti.

Nažalost, činjenica je da kreativnost koju djeca razvijaju prije polaska u školu biva na grub način zaustavljena, prvenstveno zbog pogrešnih pedagoških metoda.

Dijete s polaskom u školu počinje učiti na školski način, zaboravljajući na originalnost ideja, da bi u toku školovanja zadovoljio uslove koji se postavljaju za postizanje što boljeg uspjeha u školi. Zbog ocjene, koja je u službi lošeg i nesposobnog pedagoga, zaboravlja i zapostavlja svoju želju za istraživanjem i kreativnošću. Ovakvim načinom podučavanja u odrasloj dobi kreativnost većine ljudi biva zauvijek izgubljena.

Imajući sve ovo u vidu, tradicionalna škola mora promijeniti način podučavanja i dati više prostora ulozi kreativnosti. Ovom zahtjevu ide u prilog i to što se kreativnost smatra neminovnim uslovom i kvalitetom rada i života gotovo svakog čovjeka u savremenom društvu.

Odgov kreativnosti postaje par excellence pedagoški problem, pa mu se mora pridavati više pažnje u školskim sistemima.

Neminovno je da se kreativnost počne razvijati i njegovati kod svakog pojedinca, bez obzira koji će on stupanj dosegnuti.

LITERATURA

1. Kroflin, L. Nola, D. Posilović, A. Supek, R.: *Dijete i kreativnost*, Globus, Zagreb (bez godine izdanja),
2. Bročić, M. Dizdarević, I. Jerbić, V. Koproovski, Lj. Muradbegović, M. Mesec, B. Nola, D. Parvina, E.: *Kreativnost mladih u slobodno vrijeme*, Zagreb, 1972.,
3. Slatina, M.: *Od individue do ličnosti*, Dom štampe, Zenica, 2005.,
4. Predavanja sa postdiplomskog studija na FIN-u, 2005./2006.

Summary**INFLUENCE OF TEACHERS ON CHILDREN'S
CREATIVITY**

Amra Heljic Imamovic

Teaching and guiding students is one of the most fascinating and demanding tasks in the educational process. In order for teaching to be successful it is necessary to choose the right form of teaching as well as to properly organize and conduct the teaching process itself.

Planning and organizing educational process, especially in modern times, is necessary if we want to awaken the recipient's creativity. Current educational system, with its many shortcomings, is being criticized ever so harshly. The main problem of this traditional method of teaching is that it downgrades students to passive subjects who receive information which they need to be able to reproduce later. Creativity is one of the fundamental ideas that this new concept of permanent or contemporary education is insisting on.

موجز**تأثير المدرس في إبداع الاطفال**

عامرة هليتش - إماموفيتش

إن إدارة العملية التعليمية ومتابعة التلميذ فيها يعتبران من أصعب المهام وأكثرها إمتاعا في العمل التربوي التعليمي. وإلى جانب الاختيار الناجح للنمط التدريسي، فإنه لا بد لنجاح العملية التعليمية من اتخاذ القرار السليم حول مجرى الدرس وتنظيمه وصياغته. إن صياغة وتنظيم العمل التربوي التعليمي أمر ضروري في الظروف العصرية، إذا كنا نرغب بإحفاظ القدرة على الإبداع والعمل الخلاق عند المتلقي. إن النظام المدرسي الحالي بكل ما فيه من نواقص، يواجه انتقادات حادة. وتتمثل المشكلة الأساسية في الأسلوب التعليمي التقليدي في أنه يرى في التلميذ كيانا سلبيًا يستقبل المعلومات والبيانات ثم يقوم بتريدها. إن الإبداع يعتبر أحد الأسس التي يصر عليها التصور العصري أو المستمر للتعليم.